

КИРДА А.Г.,
здобувач

*Київський національний
лінгвістичний університет*

У наш час перед світовим співтовариством стоїть глобальна мета – визначити ієрархію цілей, завдань, пріоритетів освіти, навчання і виховання, виходячи із загальнолюдських, фундаментальних цінностей, враховуючи характерні відмінності системи освіти кожної країни, її власні завдання і пріоритети, розробити механізм конкретизації та шляхи досягнення цих цілей.

Вітчизняна система освіти й виховання, що знаходиться в процесі тривалих і складних перетворень, сьогодні особливо потребує усвідомлення і грамотної постановки своїх цілей, що відповідають сучасній соціальній дійсності. Всебічної наукової розробки потребують й численні теоретико-методологічні аспекти проблеми: умови постановки цілей, їх види, структура, ієрархія, функції тощо. Одним з підходів до розв'язання цих проблем може бути вивчення, критичне осмислення й освоєння зарубіжного педагогічного досвіду, що має в цій сфері певні досягнення.

Тому, завданням даної статті вважаємо, по-перше, аналіз формування цілей, їх видів,

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ ОСВІТИ В США В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

функцій у педагогіці Сполучених Штатів і, по-друге, досвіду цієї країни з розробки механізму конкретизації, шляхів досягнення загальних цілей освіти, що є актуальним для розвитку вітчизняної освіти і педагогічної думки.

На думку багатьох провідних зарубіжних теоретиків педагогіки проблема мети чітко визначилась в європейській і американській педагогіці в 70-80-ті роки ХХ століття. Якщо раніше вважалося, що головна роль у розвитку навчально-виховного процесу належить змісту освіти, то з цього часу така роль все частіше відводиться меті. Мета тепер розглядається як вихідна точка, що визначає всі основні компоненти навчально-виховного процесу: зміст, методи, ефективність. А вчителі починають визнавати необхідність більш чітко, цілеспрямовано планувати свою діяльність.

Про нове ставлення до цілей свідчить і подальша політика у сфері освіти. Американський педагог і дослідник М.Гоец (М. Goetz), підводячи підсумки освітніх реформ 80-х років ХХ століття в США, відмічає, що "відсутність широкого консенсусу щодо мети освіти призвела до "латаних" державних освітніх програм, розрахованих щоб задовольнити потреби різних та конкуруючих зацікавлених груп"¹.

Отже, у другій половині ХХ століття в Сполучених Штатах роль мети в навчально-виховному процесі поступово змінюється. До 70-х років конкретна мета навчання й виховання визначається безпосередньо педагогами. У 70-80-ті роки виокремлюється спочатку 2, а згодом 3 види цілей: загальні цілі (goals та aims), що визначаються на державному та регіональному рівнях, на рівні штатів та конкретні цілі (objectives), які розробляються навчально-виховними закладами, колективами педагогів, разом з батьками та представниками громадськості. Загальні та конкретні цілі починають розрізнятися залежно від ступеня точності та терміну дії.

У другій половині ХХ століття в Сполучених Штатах особлива увага політичними лідерами (президентами Дж.Бушем-старшим, Б.Клінтоном, Дж.Бушем-молодшим), освітянами, промисловцями і підприємцями та широкою громадськістю приділяється розробці законодавчо-нормативних документів, де окреслюються і формулюються на державному рівні загальні, перспективні цілі освіти.

З наближенням нового століття в США, як і в інших розвинених країнах, активізується теоретична думка та законодавча діяльність, з'являється ряд офіційних і напівофіційних документів, що розглядають розвиток освіти у світлі вимог ХХІ століття. У них розширені дитинозорієнтовані теми; віддзеркалена тривога суспільства щодо розвитку потенціалу обдарованих школярів і студентів, якісної освіти дітей з національних меншин, з вадами розвитку, з несприятливими умовами для навчання, жіночої статі; ініціюється розширення прав батьків та

збільшення підзвітності освітніх установ.

Проте, без чітких кінцевих цілей і стандартів майже неможливо зробити навчальні заклади підзвітними щодо ефективності роботи.

Усвідомлюючи це, на початку 90-х років Президент Буш-старший та губернатори штатів вперше на державному рівні узгоджують набір з 6 цілей освіти США в документі під назвою "Америка – 2000":

- 1) забезпечити дошкільну підготовку кожної дитини;
- 2) довести кількість випускників, які поступають у вищі навчальні заклади, до 90%;
- 3) забезпечити, щоб кожен американський учень, закінчуючи 4-й, 8-й та 12-й класи, міг демонструвати компетенцію освітнього рівня з таких виключно важливих предметів як англійська мова, математика, природничі науки, історія та географія; кожна школа в Америці навчить учнів гарно користуватися своїм розумом, займати відповідальну громадянську позицію, продовжувати навчання та продуктивно працювати в сучасній економіці;
- 4) зробити учнів Сполучених Штатів першими у світі в досягненнях з математичних і природничих наук;
- 5) кожен дорослий американець буде грамотний і володітиме необхідним обсягом знань, щоб конкурувати в глобальній економіці та користуватися правами і виконувати обов'язки громадянина;
- 6) кожна школа в Америці буде вільною від наркотиків і насильства та зможе запропонувати дисципліноване середовище, сприятливе для навчання².

Звичайно ж, ця заява містить багато спірних моментів. Проте вона важлива тому, що вперше на державному рівні були визначені цілі освіти, за якими може вимірюватися прогрес у цій галузі. Крім того, вони вказують напрями, куди поширюватиметься професійна і громадська підтримка.

Набір цілей представлений в "Америці – 2000", ініційований федеральним урядом, який має менше прямого контролю над системою освіти і значно відрізняється від того, що зустрічається в більш централізованих системах. Тому багато дебатів точилося навколо визначення необхідних дій на місцевому рівні.

У 1992 році 32 штати офіційно прийняли державні цілі в якості напрямів для формування цілей освіти у своїх штатах. Багато дослідників і педагогів взяли ці цілі за мінімум і розробили додаткові цільові напрями та розвивають більш специфічну термінологію.

Наприклад, Д.Стівенсон (D.Stevenson) вважає, що метою освіти в Америці завжди було об'єднати людей, тобто "американізувати". Школи в США слугували (і зараз слугують) об'єднанню сотень різноманітних культурних, лінгвістичних, релігійних, соціальних і політичних груп,

представлених мільйонами і мільйонами іммігрантів³.

Фундаментальна мета школи, на думку Р.Соудера (R.Soder), дослідника з Вашингтонського університету, – навчити учнів їх моральним та інтелектуальним обов'язкам для життя і праці в умовах демократії. Адже, говорячи про фундаментальну мету школи, необхідно говорити перш за все про фундаментальну мету суспільства: визначити, що означає бути людиною. Бути людиною в демократичному суспільстві – це бути вільним і здатним робити свідомий, відповідальний вибір. Демократичне суспільство вимагає, щоб люди розмірковували; школи мають навчити їх міркувати мудро. Автор має на увазі права, обов'язки і критичний скептицизм⁴.

Чотири масштабні цілі американської освіти виділяє професор Чиказького університету Р.Хевігхест (R.Navighurst): допомогти індивіду в самореалізації, виховати індивіда гарним громадянином, продуктивним працівником у відкритому суспільстві, що постійно змінюється, гарним членом сім'ї та спільноти⁵.

Більш ніж 250 років головною метою американської школи був розвиток почуття відповідальності – релігійної, сімейної, економічної та громадянської або державної. Відносно мало уваги приділялось "вихованню вільної особистості", – пише декан педагогічного коледжу Каліфорнійського університету Дж.Гудлед (J.Goodlad). У XX столітті в освітніх цілях на державному і місцевому рівнях окреслилась необхідність розвитку особистості. Наприкінці XX століття, на його думку, продовжує існувати протиріччя і напруга між наголосом на відповідальності і розвитком автономної особистості. Однак чотири види загальних цілей – академічні, професійні, соціальні та особисті – зараз стоять поруч. Завданням на майбутнє є втілення цих цілей у шкільні програми⁶.

В останні десятиріччя завдання розвитку вмінь самостійно і творчо мислити перетворилось в "категоричний імператив", що пронизує установчі документи місцевих і федеральних органів, державних і громадських організацій. Так, професійне об'єднання педагогів США – Національна асоціація освіти заявляє: "Мета, яка пронизує і скріплює всі інші освітні цілі – спільна нитка освіти – це розвиток здатності мислити"⁷.

Іншими словами, майже всі проблеми суспільства відбиваються у вимогах до навчальних закладів країни.

На сучасному етапі очікується, що школи звернуться практично до всіх державних проблем: "американізації" мільйонів іммігрантів, виховання одночасно вільної та відповідальної особистості, що зможе реалізуватися і досягти успіху в умовах демократії, розвитку здатності самостійно і творчо мислити, підготовки американських спеціалістів до конкурентної глобальної економіки тощо.

Наступний крок для штатів і для держави в цілому – точно визначити механізм вимірювання прогресу в просуванні до цих цілей, а потім розробити інструменти оцінювання, щоб виконати це завдання.

Такий крок був зроблений у 1991 р., коли Президент Буш та Секретар з питань освіти Ламар Александер (Lamar Alexander) представили план під заголовком "Америка-2000: стратегія освіти", розроблений з метою просування країни в напрямі досягнення 6 державних цілей. План був широко схвалений за висування освіти на порядок денний державної політики та спроби об'єднати підтримку штатів і регіональних громад навколо освітньої реформи. Головними елементами державної стратегії освіти стали:

I напрям. *Для сьогоднішніх учнів.*

II напрям. *Для завтрашніх учнів: нове покоління американських шкіл.*

III напрям. *Для всіх нас (вчорашніх учнів / теперішніх працівників): суспільство, що постійно навчається.*

IV напрям. *Для регіонів, де відбувається навчання.*

Цей план перегукується з новим ідеалом федералізму. Оскільки відповідальність за реструктурування освітньої системи лягає на бюджети штатів і регіонів.

Він підкреслює важливість широкої громадської підтримки нововведень в освіті. Цей план закликає регіони приєднатися до урядових ініціатив, вжити заходи для втілення 6 державних цілей освіти та звітувати про зрушення.

У 90-х роках Президент Б. Клінтон продовжив справу свого попередника. Його президентство стає періодом розробки масштабних проектів реформування освітньої системи. Серед них "Мета 2000 року: досягнення державних цілей освіти" (1991), "Освіта світового класу" (1993). Конгрес при адміністрації Б. Клінтона прийняв програму "Америка – 2000" як Закон про державні цілі освіти (1994), але доповнив її двома додатковими цілями:

- удосконалення педагогічної освіти;
- залучення батьків до навчально-виховного процесу в школі⁸.

Узгодження навіть такого загального набору цілей як "Мета-2000" в такому плюралістичному та індивідуалістично орієнтованому суспільстві є складним, вважає професор Бостонського коледжа С.А. Вадок (S.A. Waddock), і потребує багатьох кроків задля значних структурних змін, щоб досягнути цих цілей⁹.

По-новому в сучасній педагогіці Сполучених Штатів розглядаються і цілі виховання школярів, студентів, усієї молоді. Фундаментальна цінність американського суспільства – індивідуалізм, все частіше переглядається та зазнає трансформації. Полікультурна освіта, яка націлена на підготовку молоді до життя в багатонаціональному та полікультур-

ному оточенні, набуває все більшої актуальності. У декларації "Америка – 2000" говориться про розвиток духовності, збагачення внутрішнього життя людини, відродження гуманістичних цінностей – гармонії, миру, співпраці, чесності, справедливості, співчуття, розуміння та любові. У декларації підкреслюється необхідність зосередити увагу на вихованні в молоді, яка вступає у XXI століття, так званої глобальної громадянськості (виховання людини, здатної взаємодіяти з представниками інших культур, релігій і світоглядів) і планетарної грамотності (що інтегрує в собі елементи освіти та моральних цінностей).

Проте слабкість американської педагогічної системи, – як стверджує Гордон Олпорт, – полягає у формуванні абстрактних цілей і перспектив абстрактного вдосконалення. ...без конкретизації поетапних періодів у формуванні цих цілей абсолютно неможливо уявити їх як стратегію формування особистості в американській педагогічній системі¹⁰.

Конкретизація поетапних періодів у формуванні цілей освіти, на думку багатьох зарубіжних дослідників, залежить від умов постановки цілей. Крім соціально-економічних (потреби й умови життя реального суспільства), виділяють і власне педагогічні умови (зміст освіти, навчально-виховні традиції, соціально-моральний клімат школи, особистість вчителя). До останніх також належить автономність навчального закладу, тобто його право самостійно висувати навчально-виховні цілі, виходячи із власних можливостей, специфіки притаманних тільки йому умов життєдіяльності. Цікаво відмітити, що ідея автономності навчального закладу в цілепокладанні не тільки активно проповідується теоретиками, а й захищається вчителями-практиками. Вона постійно підтримується і державною політикою в галузі освіти. У багатьох державних документах, що визначають загальні цілі освіти, підкреслюється їх взірцевий, рекомендаційний характер і проводиться думка про обов'язкову розробку на цій основі кожним навчальним закладом своїх власних цілей.

Як правило, американські навчальні заклади випускають проспекти, розміщують веб-сторінки в Інтернеті, де характеризуючи свій навчально-виховний процес (умови прийому, переведення та випуску, наявність у розкладі навчальних предметів, додаткових послуг для дітей з вадами розвитку, склад вчителів, умови оплати тощо), викладають у тій чи іншій формі й свої цілі. Ось, наприклад, що можна прочитати в проспекті початкової школи Сі.Джей.Хикс штату Джорджія: "Діти – зосередження усього, що ми робимо в Початковій школі Сі. Джей. Хикс.

Наша місія – Допомогти кожній дитині досягти успіху (**Hicks – Help Individual Children Know Success**)".

Цілі школи: кожен учень навчатиметься протягом життя та буде вмотивований переслідувати його/її власні освітні цілі, навчитись ставитись до людей з повагою, розвине як критичне мислення, так і навички

розв'язання проблем, буде підтриманий у плакаючому, не загрожуючому середовищі, заохочуватиметься розвинути любов до читання, що триватиме все життя, буде прагнути успіху, що стане запорукою впевненості в собі й гордості, навчиться, використовуючи різні стилі викладання, задовольняти власні потреби; батьки, школа і громада працюватимуть разом задля академічного, соціального, фізичного та емоційного розвитку кожного учня; кожен педагог буде відповідати високим очікуванням всіх учнів, заохочуватиме лідерство в навчанні, сприятиме створенню доброзичливої шкільної атмосфери й безпечного середовища для навчання, близькому партнерству батьків і школи¹¹.

На веб-сторінці середньої школи Шокрест штату Вашингтон знаходимо уявлення педколективу цього навчального закладу про філософію освіти, місію, загальну мету (академічна успішність всіх учнів) та більш конкретні цілі на наступний навчальний рік:

1) знизити академічну неуспішність;

2) зосередитися на покращенні атмосфери в школі через поліпшення людських стосунків, цінування різноманітності, забезпечення справедливості й доступу до активного шкільного життя; звернути увагу та зменшити вживання наркотиків й алкоголю на території шкільного містечка; зменшити кількість хуліганських вчинків (погроз і залякувань) серед учнів; залучити до активного шкільного життя учнів з традиційно недостатньо представлених у Шокресті груп;

3) зменшити кількість учнів, що не досягають державних стандартів із читання й математики¹².

Ще більш детально розроблені навчально-виховні цілі Педагогічного коледжу при Університеті Святого Луї (штат Міссурі):

Цілі (aims) програми.

- формувати думаючих професіоналів, вихованих у ліберальній традиції й відданих викладанню, орієнтованому на допомогу, дослідження та цінності;

- готувати майбутніх вчителів, що мають лідерські якості, включаючи здатність ризикувати, громадянську відповідальність та моральний характер.

Цілі (goals) програми.

- виражені через звичку допомагати: розширювати усвідомлення потреб інших людей; займатися інтелектуальною діяльністю, що сприяє добробуту інших; діяти згідно власних переконань та розглядати працю як засіб самовираження;

- виражені через звичку до науково-дослідної роботи: розвивати здатність досліджувати, дискутувати, розмірковувати, ставити запитання, спілкуватися, конструювати переконання, цінності й знання; формувати етичну поведінку і ціннісно-зосереджене викладання;

- виражені через звичку до розмірковування: розвивати чуйність, повагу до професійного та особистого досвіду, що сприяє розвитку особистості; створювати власну філософію життя та філософію викладання через процес самопізнання;

- виражені через звичку до лідерства: розвивати здатність спілкуватися, співчувати, спрямовувати та розв'язувати проблеми; розвивати здатність структурувати зміни та зміцнювати цілі програми, що задовольнили б потреби групи й індивіда.

Конкретні цілі (objectives) програми Педагогічного коледжу співвідносяться із загальними цілями і є такими:

По закінченні Педагогічного коледжу при Університеті Святого Луї молодий вчитель мусить: продемонструвати вільне володіння навичками читання, письма та лічби; знання предмету (предметів), які викладатиме; знання вікових особливостей людини, що необхідне в процесі навчання; обізнаність з американською державною системою освіти; організовувати і керувати різними навчальними групами відповідно до потреб і/або інтересів учнів і цілей уроку; ефективно втілювати навчальні плани та використовувати відповідні навчальні методики включаючи технології; ефективно спілкуватися з учнями; допомагати учням розвивати позитивні Я-концепції; сприяти розвитку самостійності учнів; ефективно задовольняти потреби виняткових учнів; ефективно оцінювати учнівські потреби та прогрес у навчанні; створювати сприятливе навчальне середовище; виконувати професійні обов'язки; продемонструвати розуміння відносин у сім'ї і громаді, здатність до спілкування та залучення батьків і представників громадськості до роботи навчального закладу; розуміння різноманітності: етнічної, гендерної, расової, релігійної, регіональної, соціального розшарування, недієздатності та їх значення; обізнаність з освітніми стандартами штату Міссурі та з навчальними програмами регіону, де викладатиме випускник¹³.

Такий підхід здається цікавим та повчальним. Тут чітко видно, що кожен навчально-виховний заклад має своє обличчя, усвідомлює свої особливості й у зв'язку з цим має право на варіанти цілей. Це особливо важливо для вітчизняної педагогіки сьогодні, у світлі широко усвідомленої необхідності органічно сполучати єдність цілей і завдань освіти з різноманітністю середніх і вищих навчальних закладів, гнучкістю навчальних планів і програм.

Цілі, сформульовані в програмних документах американських шкіл Сі.Джей.Хикс, Шокрест та педколеджу при університеті Святого Луї показові ще в одному плані. Неважко помітити, що в центр педагогічних зосереджень навчального закладу поставлена особистість школяра/студента, розвиток його індивідуального потенціалу та здібностей. Такий підхід є характерним для американської педагогіки. Однією з найваж-

ливіших умов цілепокладання визнається орієнтація на особистість учнів, тобто висування таких цілей, котрі були б усвідомлені та особистісно сприйняті самими дітьми, молоддю, включені в систему їх особистісних цінностей. Характерним для американської педагогіки є також розвиток критичного мислення учнів і навичок розв'язання проблем; розуміння і цінування різноманітності: етнічної, гендерної, расової, релігійної, регіональної, соціального розшарування, недієздатності; а також виховання прагнення до успіху, що стане запорукою впевненості в собі й гордості, підготовка учнів до успішної участі в суспільному і сімейному житті, подальшій освіті та роботі, що приносить задоволення.

Крім того, останнім часом звертається увага на виховання поваги до інших, усвідомлення потреб інших людей, сприяння добробуту оточуючих, групову роботу і партнерство.

На сучасному етапі проблема конкретизації цілей в американській педагогіці пов'язана і з розробкою системи підзвітності навчальних закладів.

По-новому, на нашу думку, ставить питання щодо розв'язання цієї проблеми доктор університету Арізони А. Бірлейен (A. Bierleien). Він виділяє такі ключові компоненти "петлі підзвітності", що обговорюються сьогодні:

- Цілі. – Яких досягнень ми очікуємо від шкіл?
- Визначені наперед стандарти. – Як ми дізнаємось, що цілі досягаються?
- Оцінювання. – Як справедливо і точно буде вимірний прогрес?
- Нагороди/санкції. – Що трапиться з тими школами, які регулярно зазнають невдач у досягненні цілей, або з тими що перевершують встановлені стандарти?¹⁴.

Частковою відповіддю на ці запитання можна вважати дослідження американських науковців Дж. Чаба та Т. Моу (J. Chubb, T. Moe). Ретельно вивчивши британський досвід реформування системи освіти, вони доходять висновку, що для конкретизації та досягнення цілей важливими є три моменти. По-перше, автономія навчальних закладів, децентралізація управління школами, передача повноважень щодо визначення цілей і прийняття рішень на місцях. По-друге, надання батькам і учням права вибору навчального закладу, завдяки якому школи мають бути звільнені від урядового контролю та нести відповідальність перед батьками й учнями. По-третє, підзвітність, вимірювання результатів, підвищення стандартів, що мають гарантувати гарну роботу школи.

Але ключовим моментом, доводять автори, є надання батькам і учням права вільного вибору школи, що, у свою чергу, сприятиме визначенню навчальним закладом бажаних суспільних цілей, і забезпечуватиме його підзвітність¹⁵.

Представляючи окремі сторони американського досвіду формування цілей освіти, можна виділити ті зовнішні і внутрішньопедагогічні фактори, що мають конструктивне значення для вітчизняної педагогіки на сучасному етапі: участь широкої громадськості, політичних і ділових кіл у цілеформуванні; розробка механізмів конкретизації та шляхів досягнення цілей; автономія навчальних закладів у висуванні навчально-виховних цілей і підзвітність у просуванні до них.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Emergent issues in education. Comparative perspectives / edited by R.F.Arnove, Ph.G.Altbach, G.P.Kelly. – N.Y.: State University of New York Press, 1992. – P. 225.
- ² Aims and objectives of secondary education. Paris, 10-12 June 1992. Report of the symposium. – Strasbourg, 1992. –P. 6.
- ³ Див.: Stevenson D.K. American Life and Institutions. – Wash.,DC: U.S. Information Agency, 1994.
- ⁴ American Education: Still Separate, Still Unequal. – Cambridge: DAEDALUS, 1995. – P. 163-164.
- ⁵ American Education: Diversity and Research / H.J.Walberg Editor. – Wash.,DC: Voice of America Forum Series, 1980. – P. 78-79.
- ⁶ Ibid. – P. 162.
- ⁷ Малькова З.А. США: поиски решения стратегической задачи школы // Педагогика. – 2000. – № 1. – С.82-92.
- ⁸ Goals 2000 – Educate America Law, 1994. – P. 543.
- ⁹ Waddock S.A. Not by schools alone: sharing responsibility for America's education reform. – London, Westport, Connecticut, 1995. – P. 44-45.
- ¹⁰ Олпорт Г. Личность в психологии. – М.: Ювента, 1998. – С. 131.
- ¹¹ Див.: www.rockdale.k12.ga.us
- ¹² A:\Welcome to Shorecrest High School, Shoreline, Washington, USA.htm.
- ¹³ A:\Educational Studies College of Public Service Saint Louis Univtrsrity.htm.
- ¹⁴ Bierleien A. Controversial issues in educational policy. Vol.4. – California, Newbury Park: Sage Publications, 1993. – P. 58-60.
- ¹⁵ Chubb J.E., Moe T.M. A lesson in school reform from Great Britain. – Washington: The Brookings Institution, 1992. – P. 6-19.

Надійшла до редакції 01.07.2004